

Theodor Nissen

Dansk er sandelig svært

Jeg er opvokset som tysker. Min familie var også tysk. Men min mor havde en oldefar, som havde deltaget i krigen 1864 på dansk side. Hun har fortalt mig, at han fik »æressold« af den danske stat indtil sin død. Jeg blev født den 19. januar 1925 i Dannewerk/Danevirke ved Slesvig, Min far var landarbejder hos sin far, min bedstefar, som havde et lille landbrug med 16 køer, 3 heste, svin og fjerkræ. I 1931 kom jeg i folkeskolen i Danevirke. Jeg cyklede fra april 1937 hver dag til Slesvig, hvor jeg besøgte Domschule, som er byens gamle gymnasium. 1938 flyttede mine forældre til Slesvig. Så var det nemmere for mig at gå til skolen. Domschule besøgte jeg indtil den tredjeøverste klasse, Obertertia, i 1942, så kom jeg i lære på landrådskontoret. Landrats-amt/ i Slesvig. Under uddannelsen på Landratsamt blev vi ikke konfronteret med Naziparoler og lignende. Det var en almindelig præjssisk forvaltning, men man mærkede nok, at der var ansat nogle nazister. Jeg var medlem af Hitler-Jugend, ellers havde jeg ikke fået den stilling som lærling.

Krigens slutning

På Landratsamtet var jeg indtil jeg blev indkaldt til den tyske værnemagt, Deutsche Wehrmacht, den 10. december 1944. Jeg kom til marinen og blev tilknyttet 6. Marine-Ersatz-Abteilung i Hørnum på øen Sild. Her blev man uddannet som infanterist sammen med ældre fra hele Stortyskland. Der var altså også kammerater fra Østtyskland. Maden var nogenlunde god, det var heldigvis marinen, vi tjente under. Uddannelsen var ikke så hård, så man var nogenlunde tilfreds, og man var ikke ved fronten.

I slutningen af april 1945 kom vores kompagni til en Marschbataillon, en enhed sammensat af forhåndenværende dele med henblik på pludselig afmarch. Det blev sagt, at vi skulle over til fastlandet. Vi blev kørt med den lille ø-bane og Rigsbanen fra Vesrerland over Hindenburgdamm til Nibøl og Lindholm. Her blev vi indkvarteret i den nye tyske skole og i gæstgivergården, som ligger ved det store vej-kryds. Vi blev sat i gang med øvelser for at bekæmpe britiske faldskærmstropper, hvis de skulle landsættes ved vestkysten. Heldigvis blev det ikke til noget, I stedet for at kæmpe imod britiske specialtropper blev vi sat op på civile lastbiler med trægasgenerator og kørt sydpå. Vi vidste ikke, hvor vi skulle hen, måske til Hamburg? Vi kørte igennem Husum, hvor der var en pause på markedspladsen ved Tinebrønden. Så kørte vi videre sydpå og kom til Frederiks stad. Man drejede til venstre, og vi kom til Norderstapel, hvor vi blev indkvarteret i laden hos en landmand. Her fortsatte det med øvelser indtil kapitulationen den 8. maj 1945. Så var det forbi. Der kom en britisk fortrop med panserkøretøjer og en tysk major som forbindelsesofficer, og man bad os at aflægge vore våben i en lade udenfor landsbyen. Man sagde til os, at vi ikke skulle i britisk krigsfangenskab, men interneres i Ejdersted. Krigens slutning.

Nogle dage efter marcherede vi til Tummlauer Koog og fik anvist staldbygningerne til nogle husmandssteder til vores ophold, indtil vi skulle hjemsendes. De første to uger fik vi kun lidt mad, vandsuppe med kål eller grød, englænderne kunne ikke skaffe al den mad, man havde brug for til de næsten 100.000 tyske soldater, som også kom fra Danmark, helt oppe fra Frederikshavn, hvor der havde været en tysk marinestation. Men efter en tid blev det bedre.

Endelig i juli måned gik det hjemad. Via en hjemsendelse i Tellingstedt i Ditmarsken og Bad Segeberg blev vi på store Bedford-lastbiler under bevogtning af britiske soldater med maskinpistoler kørt afsted, og den 15. juli gjorde vi holdt foran arbejdsanvisningskontoret, Arbeitsamt, i Slesvig. Det var desværre lørdag, og der var ingen ansatte i huset, så alle fik lov at gå hjem. Det gik så hurtigt som muligt, forstås. En ny tilværelse kunne begynde.

Kontakt til det danske

Om mandagen gik jeg til Arbeitsamt, og man sagde til mig, jeg skulle kontakte Landratsamt, fordi jeg var lærling der. Men dér kunne jeg ikke straks få ansættelse. Militærregeringen havde nemlig bestemt, at unge, som havde været i Hitler-Jugend, ikke kunne genansættes. Dog mente min gamle chef, at den dag nok skulle komme, hvor man havde brug for mig igen. Det blev den 15. maj 1947, hvor jeg fik job som funktionær i amtets boligkontor, Kreiswohnungsamt.

Som så mange andre kom jeg nu også i kontakt med det danske mindretal, som jo var noget nyt for mig. Jeg gik til danskundervisning hos bibliotekaren i det danske bibliotek Poul Kurstein og hos den tidligere lærer ved Rødding Højskole, Johannes Rosendahl og jeg holdt Nationaltidende, som jeg læste så godt jeg kunne. Jeg blev også medlem af Slesvig Ungdomsforening, hvor man knap nok kunne dansk, I vinteren 1947/48 var jeg med to kammerater fra Slesvig på Danebod Højskole på Als, hvor Frede Terkelsen var forstander. Gennem vores højskoleophold fik vi »den danske indsprøjtning«, for at tage fat i vores hjemstavn. Vi hørte for første gang om Grundtvig og Kierkegaard, om demokrati, dansk kultur og mentalitet. Alt dette var nyt for os. Vi mente, at vejen nordpå til Danmark var det eneste rigtige efter den grusomme krig, som havde kostet millioner af døde og sårede, og som endte med ned og ødelæggelser og tusindvis af flygtninge, som kom til Slesvig-Holsten. Men vore tyske naboer havde svært ved at forstå denne udvikling, at man pludselig følte sig dansk, og at folk meldte sig ind i danske organisationer eller sendte deres børn i dansk skole. Især flygtningene kunne ikke begribe det, og de dannede deres eget parti BHE ved siden af CDU og SPD i den politiske kamp imod det danske mindretals parti SSW og den danske kulturorganisation SSF og alt, hvad der var eller følte dansk i Sydslesvig. I dag kan jeg godt forstå deres holdning.

På denne tid var der enkelte af vore folk i Flensborg og nogle danske politikere, som ville flytte grænsen til Ejderen. Det blev heldigvis ikke til noget. I denne sammenhæng husker jeg et møde i Stadthuset, hvor

den daværende statsminister Knud Kristensen talte. Salen var propfyldt, og de fleste kunne ikke dansk, men de var kommet for at høre den danske statsminister.

Med »Jeppe på Bjerget« til Danmark

Gennem undervisningen og højskoleopholdet lærte jeg så meget dansk, at jeg i efteråret 1948 kom ind i en teatergruppe, som indøvede den danske nationalkomedie »Jeppe på Bjerget« af Ludvig Holberg. Vores instruktør var daværende lærer på Ansgar-Skolen Svend Lovmand. Vi, som var med, vidste slet ikke, hvad »Jeppe« egentlig var eller betød for danskerne og den danske teaterverden. Det havde den gode Svend Lovmand desværre ikke fortalt os. Vi var meget optaget og interesseret i stykket, og vi lærte teksten udenad uden store problemer. Også dem, som kun kunne lidt dansk, gjorde deres bedste. Der opstod problemer, da de enkelte roller skulle besættes eller fordeles. Vi var jo en lille flok på kun 10, men Svend Lovmand mente, at enkelte af os måtte spille to eller tre mindre roller og det, mente vi, kunne vi nok klare. Det kneb også med scenebillederne. Vi fandt dog også her noget passende, og det blev besluttet at opføre »Jeppe« på Sies vighus.

Jeg husker denne aften meget nøje. Der sad mange forventningsfulde mennesker. Vi spillede stykket, som vi havde lært det, uden hensyn til sproget eller særlige replikker. Vi fremsagde vore tekster på scenen, som man læser en bog med høj stemme. Bedre var det ikke, men for vores publikum i salen på Slesvighus kunne det nok gå. Det var dog en dansk komedie på Slesvighus. Det blev til to opførelser af »Jeppe« på Slesvighus, hver gang til stor begejstring for tilskuerne. Så det var vel i orden - og vi var allesammen tilfredse.

Efter den anden forestilling kom der en mand op på scenen og præsenterede sig som vognmand Jørgensen fra Randers-egnen. Han havde overværet forestillingen og var meget begejstret. Han spurgte os, om vi kunne tænke os at spille stykket i Fausing, Allingåbro og Udbyhøj. Han aftalte dag og klokkeslæt med os, og hvor han ville hente os ved grænseovergangen i Kruså med en bus. Vi skulle også få nogle danske kroner for denne turné.

Det var for os noget ganske særligt, og vi var alle indforstået. Vi måtte naturligvis selv sørge for pas, som dengang blev udstedt af den britiske militærregering. Vi skulle også have visum til Danmark, og det måtte ordnes på det Danske Konsulat i Flensborg. I den anledning kørte jeg to gange med bus til Flensborg for at få vore visaanliggender ordnet på konsulatet. Vi måtte også selv betale for vore pas og visa, og det kneb med penge dengang. Vi var jo allesammen fattige. Men til Danmark ville vi, det betød umådelig meget for os.

Endelig var vi så vidt. Alt var klar. Med gamle og nedslidte kuffer-; ter kørte vi med bus fra Slesvig til Flensborg og så videre til Kruså. J Vores tøj var beller ikke det bedste. Hr. Jørgensen tog meget venligt'j imod os ved grænsen, vi tog plads i bussen, kufferterne kom med, og så kørte han med os gennem Jylland

til Fausing. Under turen så vi mange smukke danske bondegårde og huse. Her var verden i orden, her havde der ikke været nød og fattigdom som i vores hjemstavn. Vejene var i god stand, alt var anderledes end vi kendte i hjemmet. Da vi kom til Fausing, holdt hr. Jørgensen foran forsamlingshuset, hvor der kom nogle venlige mennesker for at tage imod os.

Vi blev indkvarteret hos nogle familier og blev fordelt. Jeg kom til købmand Mortensen. Han havde den største købmandsforretning (med tankstation og brændselshandel i byen). Han var en rig mand og boede i et stort hus, næsten en villa med sin kone og to kommisser. [Hr. og fru Mortensen var meget venlige, og de viste mig mit sovested i oppe på første sal. Efter en god middag og lidt snak om Sydslesvig gik jeg tidligt i seng. Vi havde været undervejs næsten hele dagen.

Efter morgenmaden næste morgen skulle vi mødes ved forsamlingshuset for at kigge på scenen og salen. Scenen var større end Sles-vighus-salen. Så var vi nødt til at bede om nogle flere genstande, vi havde brug for på scenen. Bl.a. skulle vi bruge en seng, baronens seng, to borde, et skab og nogle småting. Det havde vi ikke med, så var vi nødt til at bede om disse ting, hver aften vi skulle spille stykket, altså tre gange. Det var ikke de store problemer at skaffe disse ting frem. Der var mange venlige hænder, som hjalp os med det »sceneudstyr«, jeg husker dog, at enkelte af vore danske venner så lidt betænkelige ud, da de bragte tingene for at hjælpe os med stykket. Men der var jo det med sproget. Skønt man mente, at vi kunne nogenlunde dansk, så var det dog et andet sprog, en anden dialekt, folk talte deroppe. Og om eftermiddagen ved generalprøven opdagede jeg, at enkelte af de få tilskuere rystede på hovedet under opførelsen.

Så kom ellers den store aften. Der kom rigtig mange folk for at overvære forestillingen. De var meget forventningsfulde, for de skulle jo se »Jeppe«, opført af en amatørteatergruppe fra det nye danske mindretal i Sydslesvig. I hvert fald sad der henved 150 tilskuere og ventede spændt på, at tæppet skulle gå op. Det gik også nogenlunde godt, men jeg tror i anden akt, skulle Guschi Klingenhoff, som ellers spillede plattysk i Slesvig, arrestere Jeppe. Med sin replik: »Du er arresteret«, kom hans blackout. Han havde glemt sin danske tekst, og så sagde han: »Kom mool med ruut«. På dansk betyder det: »Korn nu med ud«. Vi, som stod bag kulisserne, blev helt bløde i knæerne, da vi hørte det. Men stykket gik videre uden problemer. Da tæppet faldt, klappede man begejstret, og en fra forsamlingshusets bestyrelse roste os for vores præstation. Det var vi meget glade og taknemmelige for.

Efter denne første forestilling i Pausing kom hr. Jørgensen hen til Ingvald Christiansen, som spillede Jeppe og sagde omtrent følgende; »Du må udtale replikken »Døden er hård at gå på« på en anden måde. Du må betone »på« med tryk, så forstår man denne replik bedre.« Det var vistnok rigtigt, men vores instruktør Svend Lovmand havde ikke indøvet teksten, som han burde. Ingvald huskede de andre aftener, hvordan

han skulle sige denne vigtige replik., for vi opførte stykket i Allingåbro og Udbyhøj, hvor der også kom mange folk for at overvære forestillingen.

AU blev således overstået, og hr. Jørgensen kørte os sydpå med sin bus helt til Slesvig. Vi fik nogle danske kroner, han takkede, vi takkede, og så var turneen forbi.

To eller tre uger efter hjemkomsten fik vi imidlertid en overraskelse, vi ikke havde ventet. Der kom besked om, at vi skulle møde op på amtssekretariatet. Her fik vi at vide, at der var kommet brev fra fru dommer Juhl i Ålborg, som var medlem af bestyrelsen for Grænseforeningen, hvori hun meddelte ham, at sådanne gæstespil af amatørgrupper fra Sydslesvig ville man helst ikke se igen på en scene i Danmark. Den gode fru dommer Juhl havde set stykket i Allingåbro.

En opførelse af en kendt dansk folkekomedie på den måde kunne man ikke være bekendt, mente hun. Man kunne ikke være det bekendt at sende så ukvalificerede kræfter og med så dårligt sceneudstyr på turné i Danmark. Amtssekretær Hans Ronald Jørgensen forbød os faktisk at gå i gang med en anden komedie, som vi havde planer om, og hvor Svend Lovmand igen skulle være vores instruktør. Det blev os en lærestreg. I hvert fald blev vi klogere på dansk kultur, end vi var, da vi kørte afsted nordpå.

Theodor Nissen

Født 1925 i Dannevirke, tysk skolegang, kontoruddannet ved Landratsamt i Slesvig 1942-44, dansk SSF- amtssekretær i Husum 1957-59, derefter igen medarbejder ved Landratsamt i Slesvig, pensioneret 1985, bopæl Slesvig. Forældre: Theodor Nissen, landbrugsmedhjælper, født 1900 i Dannewerk, død 1949, og hustru Rosa, f. Brodersen, født 1900 i Scholderup, død 1971.